

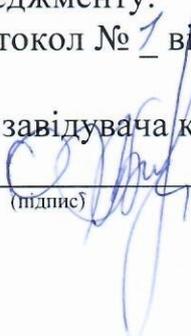
Робоча програма «Історіографія педагогічних процесів» для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Розробник: Кірдан О. Л., д.пед.н., професор, професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри педагогіки та освітнього менеджменту.

Протокол № 1 від «9» серпня 2022 року.

В.о. завідувача кафедри педагогіки та освітнього менеджменту

_____ (підпис)

(Бялик О.В.)

(прізвище та ініціали)

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні науково-методичної комісії факультету соціальної та психологічної освіти

Протокол № 1 від «9» серпня 2022 року

Голова науково-методичної комісії факультету соціальної та психологічної освіти

_____ (підпис)

(Бондаренко Г.В)

(прізвище та ініціали)

Пролонговано:

на 20__/20__ н. р. _____ (підпис) (_____) «__» ____ 20__ р., протокол № ____

на 20__/20__ н. р. _____ (підпис) (_____) «__» ____ 20__ р., протокол № ____

на 20__/20__ н. р. _____ (підпис) (_____) «__» ____ 20__ р., протокол № ____

на 20__/20__ н. р. _____ (підпис) (_____) «__» ____ 20__ р., протокол № ____

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання	
	денна/ вечірня	заочна
Вид дисципліни (обов'язкова чи вибіркова)	вибіркова	вибіркова
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська	українська
Загальний обсяг у кредитах ЄКТС / годинах	4/120	4/120
Курс	1	1
Семестр	2	2
Кількість змістових модулів із розподілом:	2	2
Обсяг кредитів	4	4
Обсяг годин, у тому числі:	120	120
Аудиторні:	40	12
Лекційні	18	4
Практичні	22	4
Лабораторні		
Самостійна робота	72	104
Індивідуальні завдання	8	8
Форма семестрового контролю	екзамен	екзамен

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

В останні десятиріччя суттєво зріс статус історіографії як окремого компоненту педагогічної науки. Сучасна українська педагогічна історіографія відіграє пріоритетну роль в освітньо-науковій підготовці майбутніх викладачів закладів вищої освіти, науковців-дослідників, впливає на формування педагогічної свідомості, педагогічної культури і педагогічного мислення, а відтак виступає засобом формування української національної ідентичності.

Курс «Історіографія педагогічних процесів» є проміжним етапом у процесі освітньо-наукової підготовки аспіранта та покликаний дати знання з основних проблем сучасної педагогічної науки, історіографії педагогічних процесів та методології педагогіки. Педагогічна історіографія, джерелознавство, методи педагогічного дослідження та методологія педагогіки визначають дослідницькі підходи науковця-педагога у науковій роботі, його науковий світогляд.

Мета вивчення дисципліни «Історіографія педагогічних процесів» – підготовка докторів філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, забезпечення їх поглибленими знаннями, вміннями та практичними навичками щодо історіографії та джерелознавства історико-педагогічних досліджень, методологічних засад історико-педагогічних досліджень, набуття знань і компетентностей, що відповідають науковим інтересам аспірантів.

Завдання:

- Аналізувати теорію і методологію педагогічної історіографії, актуальні проблеми сучасної педагогічної науки в контексті практичної науково-педагогічної діяльності та наукового дослідження.

- Застосовувати концепції, історіографічні дослідження, історичні надбання та сучасні теоретичні та методологічні досягнення у сфері освітніх, педагогічних наук.
- Проводити історико-педагогічні дослідження з урахуванням галузевого контексту, регіональних особливостей, досвіду наукових шкіл, лабораторій та центрів університету.

Результати навчання за дисципліною

Додаткові фахові компетентності:

ДФК 01. Здатність обирати найбільш релевантні методи, методики та підходи, формувати джерельну базу для здійснення досліджень з історії педагогіки.

ДФК 02. Здатність здійснювати власні наукові дослідження, які дозволяють розв'язувати значущі науково-педагогічні проблеми і дають можливість переосмислювати існуюче або створювати нове знання.

ДФК 03. Здатність глибоко аналізувати та порівнювати педагогічні теорії, концепції, гіпотези в межах предметної сфери наукового дослідження, аналізувати концептуальні засади виховання дітей та молоді; критично осмислювати педагогічний досвід різних країн світу, визначати конструктивні його надбання з метою використання для сучасної української педагогічної теорії і практики.

Додаткові програмні результати навчання:

ДПРН 01. Застосовувати сучасні методології, методи та інструменти наукової діяльності у сфері освітніх, педагогічних наук та наукового дослідження.

ДПРН 02. Проводити історико-педагогічні дослідження з урахуванням галузевого контексту, регіональних особливостей, досвіду наукових шкіл, лабораторій та центрів університету.

Програма навчальної дисципліни

Модуль 1.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ І.

ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Тема 1. Загальні теоретичні засади історіографії історико-педагогічних досліджень

Предмет курсу та його місце в системі підготовки фахівців третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки. Понятійно-категоріальний апарат курсу: проблема змістового наповнення та предметного розмежування. Поняття історіографії. Сучасна педагогічна історіографія як наукова та навчальна дисципліна.

Тема 2. Наукові засади педагогічної історіографії та джерелознавства.

Методи науково-педагогічного дослідження. Функції педагогічної історіографії.

Зародження джерелознавчих знань в період античності та середньовіччя. Розвиток джерелознавчих знань в зарубіжних країнах у новий час. Особливості становлення джерелознавства в Україні у XVIII – на початку XX ст. Сучасний стан джерелознавства і завдання подальшого розвитку в Україні. Методологія історичного джерелознавства. Методологічні принципи джерелознавства. Методи джерелознавства. Історія формування методики джерелознавства.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Тема 3. Методологічні принципи вивчення історико-педагогічного процесу.

Методологічні засади історико-педагогічних досліджень. Принципи здійснення історико-педагогічного дослідження. Джерелознавча основа дослідження з історії педагогіки. Об'єктивність визначення хронологічних і територіальних меж.

Тема 4. Методологічні підходи й принципи історико-педагогічних досліджень.

Історико-хронологічний підхід в історії педагогічної думки. Культурологічний та аксіологічний підхід до аналізу педагогічних явищ і процесів в історичній ретроспективі. Персонологічний (біографічний) підхід до аналізу ідей педагогів, науковців.

Тема 5. Класифікація джерел

Наукова класифікація джерел як теоретико-методологічна процедура. Поняття класифікаційної схеми. Типологічна класифікація історичних джерел. Видова класифікація історичних джерел.

Тема 6. Особливості розвитку наукового педагогічного знання в історико-педагогічному процесі. Історіографія дидактики. Історіографія професійної освіти.

Обґрунтування методологічної основи дисертаційного дослідження. Теоретична основа історико-педагогічного дослідження.

Історіографія дидактики. Дидактична література, дидактичний матеріал в предметному полі історико-педагогічного дослідження. Особливості історіографії дидактики в дослідженнях за різними галузями педагогічних наук (дидактика початкової школи, дидактика основної та профільної школи, дидактика вищої школи).

Історіографія професійної освіти. Основні концепції, підходи як предмет історіографії дослідження професійної освіти. Науково-методичне та організаційно-педагогічне забезпечення як об'єкт дослідження історіографії професійної освіти.

Тема 7. Історіографія теорії і практики виховання. Історіографія теорії і методики управління освітою. Історіографія педагогічної компаративістики.

Мета, завдання, принципи, методи, напрями, форми, прийоми і засоби виховання, як складники історіографії виховання. Історичний вимір концепцій виховання (гуманістична, вільного виховання, дитиноцентрична, особистісно-орієнтована та ін.) – основа історіографії теорії та практики виховання.

Історіографія теорії і методики управління освітою. Концепції менеджменту.

Історіографія педагогічної компаративістики.

Тема 8. Педагогічна біографіка та біографістика.

Основні поняття та терміни: біографія, біографістика, персоналія як складники педагогічної терміносистеми. Тенденції розвитку педагогічної біографіки й біографістики у світі. Біографічний метод у вітчизняних історико-педагогічних дослідженнях: минуле та сьогодення. Джерела інформації в біографічному дослідженні з історії освіти (автобіографія, мемуари, листування, періодика, книжки тощо).

Персоналізм як напрям сучасної історико-педагогічної науки. Педагогічна просопографія та студії про визначних педагогів України та зарубіжжя. Біографічний підхід в історії педагогіки. Персоналія в історико-педагогічному дискурсі. Методологічні дослідження педагогічних ідей автора, його внеску в освітню, культурно-просвітницьку діяльність. Педагогічна наука в персоналіях.

5. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна / вечірня форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	с	ла б.	інд	с.р.		л	с	ла б.	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1.												
Історіографія та джерелознавство історико-педагогічних досліджень												
Тема 1. Загальні теоретичні засади історіографії історико-педагогічних досліджень	8	2	2			4	8	1	1			6
Тема 2. Наукові засади педагогічної історіографії та джерелознавства	22	4	4			14	22	1	1			20
Разом за змістовим модулем 1	30	6	6			14	30	2	2			26
Змістовий модуль 2.												
Методологічні засади історико-педагогічних досліджень												
Тема 3. Методологічні принципи вивчення історико-педагогічного процесу.	14	2	2			10	14	0,5	0,5			13
Тема 4. Методологічні підходи й принципи історико-педагогічних досліджень.	14	2	2			10	14	0,5	0,5			13
Тема 5. Класифікація джерел	14	2	2			10	14	0,5	0,5			13
Тема 6. Особливості розвитку наукового педагогічного знання в історико-педагогічному процесі. Історіографія дидактики. Історіографія професійної освіти.	14	2	4			8	14	-	-			14

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Тема 7. Історіографія теорії і практики виховання. Історіографія теорії і методики управління освітою. Історіографія педагогічної компаративістики.	12	2	4			6	12	-	-			12
Тема 8. Педагогічна біографіка та біографістика.	14	2	2			10	14	0,5	0,5			13
Разом за змістовим модулем 2	82	12	16			54	82	2	2			78
<i>Усього годин</i>	112	18	22			72	112	4	4			104
Модуль 2												
<i>ІНДЗ</i>	8	-	-	-	8	-	8	-	-	-	8	-
<i>Усього годин</i>	120	18	22		8	72	120	4	4		8	104

6. Темі семінарських занять

№ п/п	Тема семінарського заняття	Кількість годин відведених на семінарське заняття	
		Денна / Вечірня	Заочна
1.	Тема 1. Загальні теоретичні засади історіографії історико-педагогічних досліджень	2	1
2.	Тема 2. Наукові засади педагогічної історіографії та джерелознавства	4	1
3.	Тема 3. Методологічні принципи вивчення історико-педагогічного процесу.	2	0,5
4.	Тема 4. Методологічні підходи й принципи історико-педагогічних досліджень.	2	0,5
5.	Тема 5. Класифікація джерел.	2	0,5
6.	Тема 6. Особливості розвитку наукового педагогічного знання в історико-педагогічному процесі. Історіографія дидактики. Історіографія професійної освіти.	4	-
7.	Тема 7. Історіографія теорії і практики виховання. Історіографія теорії і методики управління освітою. Історіографія педагогічної компаративістики.	4	-
8.	Тема 8. Педагогічна біографіка та біографістика	2	0,5

8. Самостійна робота

№ з/п	Завдання	Кількість годин	
		Денна/ Вечірня	Заочна
<i>Підготовка до дискусії на теми:</i>			
1.	Актуальні проблеми дослідження вітчизняної історії педагогіки.	3	6
2.	Актуальні проблеми дослідження зарубіжної історії педагогіки.	3	6
3.	Наукові школи з проблем педагогіки в університетах України (ЗВО – на вибір аспіранта).	3	6
4.	Історіографічний аналіз дидактичного й науково-методичного забезпечення шкільної освіти.	3	6
5.	Історіографічний аналіз дидактичного й науково-методичного забезпечення позашкільної освіти.	3	6
6.	Історіографічний аналіз дидактичного й науково-методичного забезпечення дошкільної освіти.	3	6
7.	Історіографічний аналіз дидактичного й науково-методичного забезпечення вищої освіти.	3	6
8.	Історіографічний аналіз педагогічних засад створення й використання навчального середовища.	3	6
9.	Історіографічний аналіз педагогічних засад створення й використання виховного середовища.	3	6
10.	Дослідження української етнопедагогіки в контексті розвитку актуальних проблем сучасної педагогічної науки і практики.	3	6
11.	Дослідження української етнопедагогіки в контексті розвитку актуальних проблем розробки форм і методик морального виховання.	3	6
12.	Дослідження української етнопедагогіки в контексті розвитку актуальних проблем формування національної самосвідомості учнівської (студентської) молоді.	3	6
13.	Історіографія проблеми професійної компетентності вчителя.	6	10
<i>Компаративне дослідження</i>			
14.	Порівняйте роль педагогічної освіти у розвитку професійної компетентності педагога (вихователя, вчителя) в Україні та зарубіжних країнах (країна на вибір аспіранта)	6	6
15.	Історіографія дослідження педагогічних процесів сучасними вітчизняними та зарубіжними ученими (країна на вибір аспіранта) з досліджуваної проблеми	6	6
<i>Укладання бібліографічного покажчика та термінологічного словника* відповідно теми дисертаційного дослідження:</i>			
16.	Педагогічна наука у дзеркалі наукових досліджень учених Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини» (перелік тем	6	6

	дисертацій, виконаних і захищених у спецрадах / науковцями Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини).		
17.	Наукові дослідження проблем сучасної педагогіки у наукових лабораторіях Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини»	6	6
18.	Наукові дослідження проблем сучасної педагогіки у наукових школах Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.	6	6

*Укладання термінологічного словника починають з того, що з різних джерел відбирають терміни. Джерела можуть бути такими: монографії та статті відомих вчених та фахівців-практиків; підручники для закладів вищої освіти, що містять чіткі визначення понять і стандартизовані терміни; галузеві енциклопедії; вторинні документи: а) реферати й анотації з реферативних журналів; б) опис методик навчання та педагогічних технологій.

Після відбору термінів складають словник термінологічного словника – реєстр одиниць (слів, словосполучень, скорочень, символів, сполучень слів і символів), які слід визначити та описати.

9. Індивідуальні завдання

Індивідуальне навчально-дослідне завдання аспіранта з навчальної дисципліни «Історіографія педагогічних процесів» сприяє поглибленому вивченню аспірантом теоретичного матеріалу, формуванню вмінь використовувати знання для вирішення відповідного науково-дослідного завдання за темою дослідження.

Індивідуальне завдання студентів є однією із складових самостійної роботи аспірантів та полягає у розумінні методу історіографічного дослідження, практичному застосуванні набутих знань та умінь. У дослідженні звертається увага на практичну та прикладну спрямованість предмету дослідження, визначаються особливості історіографічного аналізу досліджуваних проблем.

Для виконання аспірантам пропонується обрати з трьох варіантів, а саме: реферат, наукова стаття, підготовка друкованого варіанту наукового виступу і його електронної презентації – одне індивідуальне навчально-дослідне завдання.

Індивідуальне науково-дослідне завдання подається викладачу не пізніше, ніж за 2 тижні до завершення теоретичного навчання. Оцінка за ІНДЗ виставляється на заключному занятті з курсу на основі попереднього ознайомлення викладача зі змістом ІНДЗ. Обов'язковий захист завдання шляхом публічного виступу аспіранта з теми ІНДЗ (до 10 хв.).

Варіант 1.

Реферат

Структура реферату містить такі елементи: титульна сторінка, зміст, вступ, основна частина (розділи, пункти і підпункти), висновки, список використаних джерел, додатки.

Титульний аркуш є першою сторінкою реферату. Зміст реферату розташовують з нової сторінки безпосередньо після титульної. До Змісту включають: вступ; послідовно перелічені назви всіх розділів, підрозділів, висновки; список використаних джерел; додатки.

У вступі обґрунтовують актуальність обраної теми, оцінюють стан дослідження наукової проблеми, формулюють мету і визначають завдання реферату, дають короткий загальний огляд наявної літератури і використаних джерел.

Оцінюючи стан дослідження наукової проблеми, треба коротко висвітлити ту низку відомих авторів наукових уявлень, яка склалася в науці з цієї проблеми.

У короткому огляді літератури і джерел, з якими автор працював, треба оцінити їхню корисність, доступність, висловити своє ставлення до їхнього змісту.

Зміст реферату має відповідати його темі, меті і завданням. У розділах основної частини необхідно послідовно розкрити всі передбачені планом питання, обґрунтувати, пояснити основні положення, підкріплюючи їх конкретними прикладами і фактами, формулювати думки чітко, просто, правильно і недвозначно. Текст має бути логічно структурований.

У рефераті треба висловлювати своє ставлення до того, що викладається. Всі міркування потрібно аргументувати. Варто прагнути, щоб виклад матеріалу був виразним і літературно грамотним, уникати повторень і марнослів'я.

Висновки – самостійна частина реферату, в якій потрібно висвітлити такі аспекти: оцінити ступінь досягнення мети і виконання завдань роботи; перерахувати і стисло охарактеризувати відомі наукові підходи досліджених проблеми, а також виділення нових аспектів, дискусійних питань, що підлягають подальшому вивченню; визначити, що є цінним у реферованих роботах, що вимагає додаткового аналізу й уточнення, а що викликає сумніви.

Орієнтовна тематика історіографічного дослідження проблем:

1. Антропологічні уявлення про розвиток дитини.
2. Педагогічна антропологія як методологія педагогіки.
3. Розвиток педагогічної антропології.
4. Вітчизняна педагогіка в історії педагогічної антропології.
5. Формування світоглядних орієнтацій сучасної молоді – теорія та методологія.
6. Педагогіка М. Монтесорі. Біологічна та соціальна мета виховання.
7. Концептуальні засади та особливості змісту педагогічної технології.
8. «Будинок вільної дитини».
9. Форми організації діяльності дітей.
10. Самовиховання у початковій школі.
11. Роль педагога в технології М. Монтесорі.
12. Сутність та особливості змісту Вальдорфської педагогіки.
13. Методи вальдорфської педагогіки.
14. Умови творчого вільного виховання дитини.
15. Вальдорфська педагогіка як світовий педагогічний та міжнародний культурно-освітній рух.
16. С. Френе : педагогіка взаємодії та комунікації.
17. Концептуальні засади педагогічної технології «Школа успіху і радості».
18. Етапи виховання С. Френе.
19. Єдність розумового і морального виховання.
20. Словесний метод морального виховання.
21. Соціалізація дитини через систему дитячого самоуправління (С. Френе).
22. «Школа для життя, через життя» Ж.-О. Декролі.
23. Проблема інтересів як центральна педагогічна проблема.
24. Концептуальні засади педагогічної технології. Суть принципу антропоцентризму як концептуальна основа педагогічної технології.
25. Концептуальні засади розвитку творчої особистості в педагогічній теорії Г. Альтшуллера.
26. Методи і прийоми розвитку творчої особистості.
27. Філософські теорії як основа педагогічних концепцій і виховних систем.
28. Ціннісні орієнтації та ідеали у дослідженнях вітчизняних науковців.
29. Біографічний підхід у розвитку української і зарубіжної педагогіки.

30. Релігійна педагогіка в системі соціогуманітарного знання.
31. Філософії неопозитивізму, екзистенціалізму, неотомізму та ін.
32. Персоналія в історико-педагогічному дискурсі.
33. Педагогічна наука в персоналіях.
34. Домінування різних концепцій виховання в педагогічних системах світу.
35. Концепція рис особистості.
36. Р. Штайнер про становлення особистості та розкриття її внутрішніх сил і можливостей.
37. Е. Кей про творчий саморозвиток дитини.
38. Система «інструменталізму» Дж. Дьюї.
39. М. Монтесорі про активізацію її пізнавальних можливостей та дитячої індивідуальності.
40. Концептуальні засади «Педагогіки серця».
41. Представники гуманістичної педагогіки.
42. Я. Корчак і вітчизняна педагогіка.
43. В. Сухомлинський – представник української гуманістичної педагогіки.
44. Ш. Амонашвілі та його внесок у розвиток гуманістичної педагогіки.
45. Актуальність педагогічних ідей (персоналія, країна на вибір аспіранта) для української педагогіки.
46. Сучасний напрям української педагогіки (напрямок вибір аспіранта).
47. Сучасний напрям зарубіжної педагогіки (напрямок і країна на вибір аспіранта).
48. Реалізація активності учнів за допомогою методу В. Кілпатрика.
49. Сутність «машинного підходу» до розумового виховання.
50. Погляди представників педагогіки екзистенціалізму на мету і завдання виховання.
51. Пріоритетна роль освіти в розвитку сучасного суспільства.
52. Феномен японської системи освіти.
53. Історіографія української етнопедагогіки.

Варіант 2.

Наукова стаття з проблем дослідження (Історіографічний огляд наукової проблеми аспіранта)

Невід'ємною складовою наукового дослідження є його апробація. Підготовка наукової статті відбувається з дотриманням вимог до подання статті у фахові видання з педагогічних наук (категорії Б).

Етапи підготовки статті: Формулювання робочої назви статті. Визначення межі теми та обсягу наукової інформації, яка буде представлена в ній; розроблення орієнтовного плану (змісту) статті, що складається зі: вступу, основної частини, висновків та перспектив дослідження; визначення методів дослідження, джерельної бази, підготовка основного тексту статті; оформлення списку використаних джерел за чинними стандартами.

Варіант 3.

Підготовка друкованого варіанту наукового виступу і його електронної презентації

Презентація розглядається це публічне представлення певної інформації. Метою презентації може бути представлення результатів історіографічного аналізу проблеми власного наукового дослідження аспіранта, висвітлення різноманітних заходів та ходу дослідження тощо. Презентація проводиться у навчальній аудиторії. Презентація здебільшого використовується для супроводу усного повідомлення або доповіді ї, під час захисту проекту чи науково-дослідної роботи тощо. Презентації як спосіб представлення

інформації зазвичай містять текст, ілюстрації до тексту для кращого його сприйняття, звукові та відеофрагменти. Текст презентації може озвучувати доповідач, використовуючи за ілюстративний матеріал, звукові та відео фрагменти. Мультимедіа – одночасне використання різних форм представлення інформації: тексту, графіки, відеофрагментів, анімації та звуку.

10. Методи навчання

Словесні (лекція (традиційна, проблемна, лекція-прес-конференція), семінари, пояснення, розповідь, бесіда, інструктаж), наочні (спостереження, ілюстрація, демонстрація); індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні, аналогії; репродуктивні, пошукові, дослідницькі; самостійна робота аспірантів, робота з книгою, виконання індивідуальних навчальних проєктів; навчальні дискусії.

Словесні, наочні, пояснення педагога й організації самостійної роботи аспірантів, підготовки аспірантів до вивчення матеріалу, що передбачає підвищення інтересу, пізнавальної потреби, актуалізацію базових знань, необхідних умінь і навичок; вивчення нового матеріалу; конкретизації й поглиблення знань, набування практичних умінь і навичок, які сприяють використанню пізнаного інтересу; контролю й оцінки результатів навчання, опора на індуктивні й дедуктивні, аналітичні й синтетичні методи, організації діяльності аспірантів, стимулювання діяльності, наприклад, конкурси, змагання й інші методи перевірки й оцінки знань.

Репродуктивний метод. Ідеться про застосування вивченого на основі зразка або правила. Діяльність тих, кого навчають, є алгоритмічною, тобто відповідає інструкціям, розпорядженням, правилам – в аналогічних до представленого зразка ситуаціях.

Метод проблемного викладу. Використовуючи будь-які джерела й засоби, педагог, перш ніж викладати матеріал, ставить проблему, формулює пізнавальне завдання, а потім, розкриваючи систему доведень, порівнюючи погляди, різні підходи, показує спосіб розв'язання поставленого завдання. Аспіранти стають ніби свідками і учасниками наукового пошуку.

Частково-пошуковий, або евристичний метод. Його суть – організації активного пошуку розв'язання висунутих викладачем (чи самостійно сформульованих) пізнавальних завдань або під керівництвом викладача, або на основі евристичних програм і вказівок. Такий метод, один з різновидів якого є евристична бесіда, – перевірений спосіб активізації мислення, спонукання до пізнання.

Дослідницький метод. Після аналізу матеріалу, постановки проблем і завдань та короткого усного або письмового інструктажу аспіранти самостійно вивчають літературу, джерела, ведуть спостереження й виміри та виконують інші пошукові дії. Ініціатива, самостійність, творчий пошук виявляються в дослідницькій діяльності найповніше.

Методи навчальної роботи безпосередньо переходять у методи, що реалізують науковий пошук та набуття дослідницьких навичок.

11. Методи контролю

Види контролю: поточний, модульний, підсумковий.

Методи контролю: спостереження за навчальною діяльністю аспірантів, усне опитування, тестовий контроль, виконання завдань, самоконтроль, виконання індивідуальних науково-дослідних завдань тощо.

Модульний контроль передбачає виконання модульної контрольної роботи.

Підсумковий контроль проводиться у формі семестрового екзамену.

12. Критерії оцінювання результатів навчання

З метою оцінювання результатів навчання в УДПУ імені Павла Тичини використовується накопичувальна (100-бальна) система оцінювання сформованих компетентностей.

Заходи з оцінювання результатів навчання аспіранта за навчальною дисципліною включають: поточний контроль, що здійснюється протягом семестру під час проведення семінарських занять, оцінюється сумою набраних балів (максимальна сума – 66 балів, мінімальна сума балів, з якою аспірант може бути допущений до екзамену – 50 балів); підсумковий / семестровий контроль, що проводиться у формі екзамену відповідно до графіку навчального процесу аспірантів.

На семінарських заняттях здобувач може бути отримано максимально 66 балів, а саме: за активну роботу на практичному занятті, у тому числі підготовку рефератів, доповідей, наукових повідомлень, написання анотацій, есе, укладання джерельної бази дослідження проблеми, розв'язування тестів тощо, у т.ч. за виконання завдань самостійної роботи.

Під час навчання передбачено проведення 2-х модульних контрольних робіт у 1 та 2 змістовому модулі. Максимально за результатами модульного контролю аспірант може отримати 12 балів, по 6 балів відповідно до кожного модулю. Самостійна робота аспіранта з вивчення теоретичного матеріалу, виконання завдань, підготовка до модульних контрольних робіт перевіряється під час аудиторних занять.

Виконання самостійного індивідуального завдання оцінюється в межах 12 балів.

Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень аспірантів на семінарському занятті:

1. Наявність розгорнутої відповіді на теоретичні питання семінарського заняття.
2. Висунення проблеми, поєднання теоретичного матеріалу з його практичним використанням у майбутній дослідницькій та науково-педагогічній діяльності.
3. Активна участь в обговоренні теоретичних питань на занятті.
4. Виступ з доповіддю.
5. Змістовність виступу, аргументованість.
6. Культура мовлення (дикція, виділення головного, чіткість, послідовність, чистота мови тощо).
7. Вміння вільно триматися перед аудиторією.
8. Належне оформлення виконання завдань на семінарському занятті. Звіт за їх виконання.

Оцінювання аспірантів на семінарських заняттях передбачає оцінювання роботи аспірантів під час заняття (max 3 бали) та виконання завдань самостійної роботи (max 3 бали), тобто загалом 6 балів (max).

Критерії оцінювання навчальних досягнень аспірантів на семінарських заняттях за балами:

0,5 бала – аспірант бере участь в обговоренні питань семінарського заняття, але немає розгорнутої відповіді на всі питання, має нечіткі уявлення про об'єкт вивчення теми, не дотримується культури мовлення.

1,0 бал – аспірант бере участь в обговоренні питань семінарського заняття, однак має розгорнуту відповідь на 1–2 питання, має нечіткі уявлення про об'єкт вивчення теми, не дотримується культури мовлення.

1,5 бали – аспірант бере активну участь в обговоренні питань семінарського заняття, має елементарні, фрагментарні уявлення про об'єкт вивчення теми, але повної

розгорнутої відповіді на всі питання семінарського заняття немає, не завжди дотримується культури мовлення.

2 бали – аспірант правильно відтворює навчальний матеріал, знає основоположні теорії і факти, вміє наводити окремі власні приклади на підтвердження певних думок, бере активну участь в обговоренні питань семінарського заняття, вміє працювати в команді, дотримується послідовності у викладенні матеріалу. Разом з тим, у відповіді допускає неточності, окремі відповіді на питання семінарського заняття відсутні, відчуває скованість перед аудиторією, допускає порушення правил наукового мовлення.

2,5 бали – аспірант добре володіє вивченим матеріалом у межах програми, застосовує знання під час вирішення дослідницьких завдань, вміє аналізувати й систематизувати інформацію, використовує загальновідомі докази із самостійною і правильною аргументацією, має розгорнуті відповіді на всі питання семінарського заняття, бере активну участь у командній роботі, в обговоренні питань заняття та виступає з доповіддю.

3 бали – аспірант має розгорнуті відповіді на всі питання семінарського заняття; володіє гнучкими знаннями не лише в межах вимог навчальної програми, але й використовує додаткові матеріали, аргументовано застосовуючи їх у різних ситуаціях; вміє знаходити інформацію та аналізувати її; ставити і розв'язувати наукові питання / проблеми, у командній роботі займає лідерські позиції; виступаючи з доповіддю на семінарському занятті, вміло організовує різні види взаємодії; вільно тримається перед аудиторією; дотримується культури наукового мовлення.

Шкала оцінювання роботи аспірантів на семінарському занятті надано у табл. 1.

Таблиця 1

Шкала оцінювання та характеристика роботи на семінарському занятті

Рівень	Оцінка за традиційною системою	Кількість балів
Високий	Відмінно	3
Достатній рівень	Дуже добре	2,5
	Добре	2,0
Середній рівень	Задовільно	1,5
	Нижче задовільно	1,0
Низький	Незадовільно	0,5

Шкала оцінювання виконання завдань самостійної роботи

Рівень виконання	Оцінка за традиційною системою	Критерії оцінювання	Кількість балів
Високий	Відмінно	Аспірант дав обґрунтовані, глибокі й теоретично правильні відповіді на всі поставлені завдання; робить логічні висновки та узагальнення, демонструє здатність висловлювати та аргументувати власне ставлення до альтернативних поглядів на певні питання; використовує належний науковий інструментарій, який підтверджує обізнаність у питаннях історіографії педагогічних процесів; демонструє знання методологічних засад історіографії педагогічних процесів.	3
Достатній	Дуже добре	Аспірант дав правильні відповіді на поставлені завдання; робить логічні висновки та узагальнення, показує здатність аргументувати власне ставлення до альтернативних поглядів на певні питання; використовує належний інструментарій, який підтверджує обізнаність у питаннях історіографії педагогічних процесів; демонструє знання методологічних засад історіографії педагогічних процесів, але ним допущені 1-2 незначні помилки.	2,5
	Добре	Аспірант дав правильні відповіді на поставлені завдання; робить логічні висновки та узагальнення, проте, не завжди показує здатність висловлювати та аргументувати власне ставлення до поглядів на певні питання; використовує належний інструментарій, який підтверджує обізнаність у питаннях історіографії педагогічних процесів; демонструє знання аспектів історіографії педагогічних процесів, але ним допущені 2-3 незначні помилки.	2,0
Середній	Задовільно	Аспірант володіє знанням матеріалу на рівні вимог, наведених вище, але в розкритті змісту завдань ним були допущені певні помилки, завдання виконані фрагментарно, питання пропрацьовано недостатньо глибоко, у занадто стислій формі.	1,5
Середній	Нижче задовільно	Аспірант володіє знанням матеріалу проте, в розкритті змісту завдань ним були допущені помилки у формулюванні термінів і категорій, посиланні на конкретні приклади тощо; завдання виконані не в повному обсязі, поверхово та недостатньо глибоко,	1,0

Продовження табл. 2

Рівень виконання	Оцінка за традиційною системою	Критерії оцінювання	Кількість балів
Середній	Нижче задовільно	у занадто стислій формі; відповідь містить зайвий матеріал, що не відповідає змісту завдань.	1,0
Низький	Незадовільно	Аспірантом у розкритті змісту завдань були допущені суттєві помилки; завдання викладені поверхово або аспірант зовсім не виконав поставлених завдань.	0,5

Таблиця 3

Шкала оцінювання різних видів індивідуальної роботи (ІНДЗ, варіанти 1, 3)

Рівень виконання	Кількість балів, що відповідає рівню	Оцінка за традиційною системою
Високий	10–12	Відмінно
Достатній	7–9	Добре
Середній	3–6	Задовільно
Низький	0–2	Незадовільно

Таблиця 4

Критерії оцінювання реферату (ІНДЗ, варіант 2)

№п/п	Критерії оцінювання	Максимальна кількість балів за кожним критерієм
1.	Обґрунтування актуальності, формулювання мети, завдань та визначення методів дослідження.	1 бал
2.	Повнота розкриття теми.	1 бал
3.	Критичний аналіз суті та змісту першоджерел.	1 бал
4.	Аналіз сучасного стану дослідження проблеми, розгляд тенденцій подальшого розвитку даного питання	1 бал
5.	Виклад фактів, ідей, результатів досліджень в логічній послідовності. Логічність і послідовність викладення матеріалу	1 бал
6.	Самостійний і творчий підхід до аналізу досліджуваної проблеми	1 бал
7.	Обґрунтованість власної позиції, пропозиції щодо розв'язання проблеми, визначення перспектив дослідження	2 бали
8.	Аналіз та посилання на першоджерела	1 бал
9.	Дотримання вимог щодо технічного оформлення структурних елементів роботи, якість оформлення (титульний аркуш, план, вступ, основна частина, висновки, додатки, список використаних джерел)	1 бал
10.	Доказовість і ґрунтовність висновків	1 бал
11	Своєчасність здачі ІНДЗ	1 бал
Разом		12 балів

**Критерії оцінювання результатів навчання
(знань, умінь, навичок та компетентностей)**

Рівень, шкала ECTS, бали	Теоретична підготовка	Практичні уміння і навички, набуті компетентності
Високий, А, 90 – 100, відмінно	Аспірант має глибокі, міцні і системні знання, сформовані навички у питаннях історіографії педагогічних процесів, вміння синтезувати знання по окремих темах; використовує здобуті знання і вміння в нестандартних ситуаціях, здатний вирішувати проблемні питання. Відповідь аспіранта відрізняється точністю формулювань, логікою, достатній рівень узагальненості знань.	Аспірант самостійно орієнтується в потоці інформації з дисципліни; здатний проаналізувати й узагальнити отриманий результат. Має навички укладання джерельної бази дослідження, аналізу першоджерел, аналізу концептуальних засад виховання дітей та молоді; критичного осмислення педагогічного досвіду різних країн світу, визначення конструктивних його надбань із метою використання для сучасної української педагогічної теорії і практики; логічно будує структуру наукового педагогічного дослідження, застосовує відповідний метод історіографічного аналізу, уміє здійснювати кількісно-якісну інтерпретацію отриманих результатів; володіє операціями аналізу, синтезу, співставлення, порівняння педагогічних фактів та явищ для вирішення різноманітних науково-дослідницьких завдань. Уміє формулювати та відстоювати свою думку, активізувати самостійне критичне педагогічне мислення; спроможний здійснювати науково-педагогічне дослідження, знаходити шляхи удосконалення сучасної педагогіки, на основі творчого використання, здобутих знань та умінь у майбутній дослідницькій та науково-педагогічній діяльності.
Достатній В, С, 75 – 89; дуже добре, добре	Аспірант знає і може самостійно синтезувати знання по окремих темах навчальної дисципліни, визначити зміст роботи. Аспірант може самостійно застосовувати знання в стандартних ситуаціях, його відповідь логічна, але розуміння не є узагальненим.	Аспірант самостійно виконує завдання, передбачені програмою дисципліни, володіє базовими навичками укладання джерельної бази дослідження, аналізу першоджерел, аналізу концептуальних засад виховання дітей та молоді; критичного осмислення педагогічного досвіду різних країн світу, визначення конструктивних його надбань із метою використання для сучасної української педагогічної теорії і практики; логічно будує структуру наукового педагогічного дослідження, застосовує відповідний метод історіографічного аналізу, уміє

Рівень, шкала ECTS, бали	Теоретична підготовка	Практичні уміння і навички, набуті компетентності
Достатній B, C, 75 – 89; дуже добре, добре		<p>здійснювати кількісно-якісну інтерпретацію отриманих результатів; володіє операціями аналізу, синтезу, співставлення, порівняння педагогічних фактів та явищ для вирішення різноманітних науково-дослідницьких завдань.</p> <p>Уміє формулювати та відстоювати свою думку, активізувати самостійне критичне педагогічне мислення; спроможний здійснювати науково-педагогічне дослідження, знаходити шляхи удосконалення сучасної педагогіки, на основі творчого використання, здобутих знань та вмінь у майбутній дослідницькій та науково-педагогічній діяльності.</p> <p>При виконанні завдань семінарських занять аспірант може самостійно виконати роботу в повному обсязі й зробити правильні висновки.</p>
Середній, D, E, 60– 74, задовільно, нижче задовільно	<p>Аспірант відтворює основні поняття і визначення, але досить поверхово, не виділяючи взаємозв'язок між ними, може сформулювати з допомогою викладача основні положення; допускає неточні і не повні відповіді, не чітко їх формулює, робить окремі помилки у відповіді, але може їх усунути під керівництвом викладача, недостатньо володіє термінологією.</p>	<p>Аспірант може виконувати найпростіші завдання, але не спроможний самостійно висвітлити теоретичні навички укладання джерельної бази дослідження, аналізувати першоджерела, концептуальні засади виховання дітей та молоді; критичного осмислювати педагогічний досвід різних країн світу, визначати конструктивні його надбання із метою використання для сучасної української педагогічної теорії і практики. При виконанні завдань семінарських занять але не розуміє матеріал достатньою мірою.</p>
Низький, Fx, F 1 – 60, незадовільно	<p>Відповідь аспіранта при відтворенні навчального матеріалу елементарна, фрагментарна, зумовлена нечіткими уявленнями про історіографію педагогічних процесів. У відповіді цілком відсутня самостійність. Аспірант знайомий лише з деякими основними поняттями та визначеннями курсу, з допомогою викладача може сформулювати лише деякі основні положення.</p>	<p>Аспірант знає основні положення, однак допускає істотні помилки, невпевнено, з великими утрудненнями виконує завдання.</p>

**13. Розподіл балів, які отримують аспіранти
Денна / вечірня форма**

Поточний контроль, у т.ч. самостійної роботи										ІНДЗ	Підсум- ковий тест (екзамен)	Сума
Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2							12	10	100
Т1	Т2	МК	Т3	Т4	Т5	Т6	Т7	Т8	МК			
6	12	6	6	6	6	12	12	6	6			

Заочна форма

Поточний контроль, у т.ч. самостійної роботи				ІНДЗ	Підсум- ковий тест (екзамен)	Сума
Змістовий модуль 1		Змістовий модуль 2				
Т 1-2	МК	Т 3, 4, 5, 8	МК			
18	6	48	6	12	10	100

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою
90–100	відмінно
82–89	добре
75–81	
69–74	задовільно
60–68	
35–59	незадовільно з можливістю повторного складання
1–34	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

14. Рекомендована література

Основна:

1. Актуальні питання сучасної української історіографії [Електронний ресурс Уклад. М. М. Рогожа [Умань] : [УДПУ імені Павла Тичини], 2012. – 1 електрон. опт. диск. (CD-R). http://udpu.org.ua/library_files/5992_01.pdf
2. Антологія текстів з реформування освіти в Україні: програми, концепції, проекти (1991-2017). Упоряд.: Сухомлинська О. В., Березівська Л. Д., Гавриленко Т. Л. Київ : Вінниця : Твори, 2019. - 527 с.
3. Артемова Л. В. Історія педагогіки України: підруч. / Любов Вікторівна Артемова. – К. : Либідь, 2006. – 420с.
4. Артемова Л. В. Історія педагогіки України. К. : Либідь, 2006. 421 с. http://udpu.org.ua/library_files/410560.pdf
5. Загорний І.А. Короткий нарис української історіографії. К.: Варта, 2007.- 196с.

6. Зайченко І. В. Історія педагогіки : у двох книгах / Іван Васильович Зайченко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – Кн. I : Історія зарубіжної педагогіки. – 2010. – 624 с.
7. Зайченко І. В. Історія педагогіки : у двох книгах : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Іван Васильович Зайченко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – Кн. II : Школа, освіта і педагогічна думка в Україні. – 2010. – 1032 с.
8. Калакура Я.С. Українська історіографія К.: Генеза, 2012.- 511 с
9. Колесник І.І. Українська історіографія: XVIII- початок XX століття К.: Генеза, 2000.- 254 с.
10. Левківський М. В. Історія педагогіки : навч.-метод. посіб / Михайло Васильович Левківський. – [3-е вид., доп.]. – К. : Центр учбової літератури, 2016. – 377 с.
11. Любар О. О. Історія української школи і педагогіки: навч. посіб./ Любар О. О., Стельмахович М. Г., Федоренко Д. Т. ; за ред. О. О. Любара. К. : «Знання», КОО, 2006. – 447 с.
12. Ткачук М. М., Ткачук Л. В. Історія педагогіки: у 2 ч. Ч. 1 : Історія зарубіжної педагогіки і шкільництва Умань : Сочінський М. М., 2020. - 280 с.
13. Українська педагогіка в персоналіях : навч. посіб. / [за ред. О. В. Сухомлинської]. – [в 2-х т.]. – К. : Либідь, 2005. – Т. 1. – 624 с.
14. Українська педагогіка в персоналіях : навч. посіб. / [за ред. О. В. Сухомлинської]. – [в 2-х т.]. – К. : Либідь, 2005. – Т. 2. – 552 с.

Додаткова:

1. Березівська Л. Основоположні засади історико-педагогічних досліджень: теорія і методологія. *Шлях освіти*. 2010. № 1. С. 37–42.
2. Бондаренко Г. В. Становлення і розвиток реальних училищ в Україні (1872-1917 рр.). Умань : Жовтий О. О., 2012. - 227 с.
3. Вознюк О. В. Розвиток вітчизняної педагогічної думки: синергетичний підхід. Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2009. - 182 с.
4. Герасименко О. В. Організаційно-педагогічні засади діяльності попечительських рад у навчальних закладах України (XIX- початку XX століття). Вінниця : Твори, 2020. - 213 с
5. Гупан Н. Джерельна база історії педагогіки: пошук підходів до систематизації. Рідна школа. 2013. № 8/9. С. 67–70.
6. Диференційований підхід в історії української школи (кінець XIX - перша третина XX ст.). Кол. авт.: О. В. Сухомлинська, Н. П. Дічек, Л. Д. Березівська К. : Педагогічна думка, 2013. - 637 с.
7. Нариси з історії розвитку новаторських навчально-виховних закладів в Україні (кінець XIX-XX століття). ред. В.О. Сухомлинської. Луганськ: ДЗ «ЛНУ ім. Тараса Шевченка», 2010.- 443 с.
8. Зайченко І. В. Освіта і педагогічна думка в Україні у XIX - на початку XX ст. К. : ЦП "КОМПРИНТ", 2013. - 503 с.
9. Історія освітньо - виховних систем. Авт. – упоряд. Д.І. Пашенко. Умань: Жовтий О.О., 2013 - 107 с.
10. Кірдан О.Л. Управління вищими навчальними закладами України (XIX - початок XX ст.): теорія і практика : монографія. - Умань : Жовтий О. О. [вид.], 2015. - 453 с.
11. Кірдан О. Архівні джерела з питань управління вищими навчальними закладами на українських землях в імперську добу в 1802–1917 рр. *Історико-педагогічний альманах*. 2017. №2. С. 50–58.
12. Кірдан О.П. Кірдан О.Л. Педагогіка гідності – педагогіка майбутнього. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)* : журнал. 2021. № 5(5). С. 386–396. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-5\(5\)-386-396](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-5(5)-386-396)

13. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/issue/view/30/54>
14. Коляда Н. М. Педагогічна історіографія як складник історико-педагогічного дослідження. *Науково-педагогічні студії*, 2018, (1), 39–46. <https://doi.org/10.32405/2663-5739-2018-1-39-46>
15. Коляда Н.М. Розвиток недільних шкіл в Україні: Друга половина XIX – XX століття. К.: Науковий світ, 2007. – 208 с.
16. Кочубей Т. Д. Українська педагогічна думка другої половини XVII-XVIII століття крізь призму вітчизняних досліджень Умань : Жовтий О. О., 2012. - 516 с.
17. Кравченко О. О. Всеукраїнський пролеткульт: освітньо-просвітницька та культуротворча діяльність (1917-1932). Умань : Жовтий О. О., 2017. - 319 с.
18. Кравченко О. О. Всеукраїнський пролеткульт: освітньо-просвітницька та культуротворча діяльність (1917-1932) Умань : Жовтий О. О., 2016. - 378 с.
19. Кравчук О. В. Новаторський педагогічний рух в Україні (20-ті - 90-ті роки XX століття). Київ : КНТ, 2018. 405 с.
20. Кузнець Т.В. До історії освіти на Уманщині (XVIII – початок XX століття). К.: Науковий світ, 2000. – 35 с.
21. Кулик І. О. Педагогічна історіографія – новаційний напрямок історико-педагогічних досліджень. *Вісн. Чернігів. держ. пед. ун-ту / Чернігів. держ. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка*. Чернігів, 2010. Вип. 79. С. 169–171.
22. Кушнір В. М. Профільне навчання в історії розвитку вітчизняної школи (друга половина XIX-XX століття). Умань, 2016. - 561 с.
23. Мосіяшенко В. А. Історія педагогіки України в особах. Суми : Університетська книга, 2005. - 266 с.
24. Окольніча Т. В. Східнослов'янська педагогіка в етнографічних джерелах XIX - першої чверті XX століття. Харків : Мачулін, 2018. - 466 с.
25. Освітологія. Уклад. В. О. Огнев'юк, С. О. Сисоєва. К. : Едельвейс, 2013. - 742 с.
26. Павко А. І. Вітчизняна університетська педагогічна освіта в імперську добу: історіографічні та методологічні аспекти. К. : Знання України, 2005. - 119 с.
27. Педагогічно-просвітницька діяльність громадських організацій України (друга половина XIX - початок XX століття. Кол. авт.: І. В. Албул, О. О. Гоменюк, О. Д. Балдинюк. Умань : Жовтий О. О., 2015. - 417 с.
28. Петренко О. Проблема періодизації розвитку гендерних підходів до вітчизняної освіти й виховання у радянський період . *Історико-педагогічний альманах / НАПН України*, Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини, Всеукр. асоц. істориків педагогіки. – Умань, 2011. – № 1. – С. 16–20.
29. Сірополко С. Історія освіти в Україні. К.: Наукова думка, 2001. – 912 с.
30. Статути та положення загальноосвітніх навчальних закладів (60-70-ті рр. XIX ст.). Упоряд. Л. А. Гаєвська. Умань : Жовтий О. О., 2008. - 181 с.
31. Сухомлинська О. В. Концептуальні засади розвитку історико-педагогічної науки в Україні. *Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем* Київ, 2003. – С. 16–25.
32. Ткачук М. М. Зміст національного виховання в педагогічній думці України другої половини XIX - початку XX століття Умань : Сочінський М. М., 2016. - 227 с.
33. Федяєва В. Л. До проблеми систематизації джерельної бази дослідження теорії, історії та практики сімейного виховання. *Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки НАПН, Хмельниц. гуманітар.-пед. акад. – Хмельницький, 2013. – Вип. 15. – С. 707–710.*

Ресурси

1. Аспірантам, докторантам, науковим керівникам (консультантам). Факультет соціальної та психологічної освіти УДПУ імені Павла Тичини. URL: <https://fspu.udpu.edu.ua/>

2. Аспірантура та докторантура. Факультет соціальної та психологічної освіти УДПУ імені Павла Тичини. URL: <https://fspo.udpu.edu.ua>
3. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського НАПН України. URL: <http://www.library.edu-ua.net/id/485/>
4. Електронна бібліотека НАПН України. URL: lib.iitta.gov.ua
5. Міністерство освіти і науки України. URL: mon.gov.ua
6. Національна академія наук України. URL: <https://www.nas.gov.ua/UA/Pages/default.aspx>
7. Національна бібліотека України ім. В. Вернадського. URL: www.nduv.gov.ua
8. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. URL: <https://udpu.edu.ua>